

Universiteit
Leiden
The Netherlands

'Om de kwaliteit van het geld'. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de 18de eeuw

Scheffers, A.A.J.

Citation

Scheffers, A. A. J. (2013, April 18). *'Om de kwaliteit van het geld'. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de 18de eeuw*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/20829>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/20829>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/20829> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Scheffers, Albert Antoine Jacques

Title: Om de kwaliteit van het geld. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de achttiende eeuw

Issue Date: 2013-04-18

05 De toezichthouders en hun assistenten

Het toezicht op de muntproductie op centraal niveau wordt in de tijd van de Republiek uitgevoerd door de raden en generaalmeeesters van de Munten, bijgestaan door een essayeur-generaal. Samen worden zij ondersteund door een secretaris en een kamerbewaarder.

5.1 De raden en generaalmeeesters

Het College van raden en generaalmeeesters is een uit de Bourgondische tijd stammend controle- en advieslichaam op het terrein van het muntwezen. Spufford meldt in zijn studies naar de organisatie van het muntwezen in de vijftiende eeuw dat het toezicht op het muntwezen in de Nederlanden vanaf 1495 tot aan het einde van de zestiende eeuw wordt uitgevoerd door drie Muntmeesters-Generaal en een essayeur-generaal.⁴²⁶ Fockema Andreae vult dit gegeven aan met zijn opmerking dat de ‘zorg voor de Munt en de berechting van strafbare feiten op het gebied van munt, muntmateriaal, goud en zilver, -alloori, -gewicht’ een zaak is die al in de veertiende eeuw in het Franse Koninkrijk is toevertrouwd aan ‘maitres generaux’, die samen opereren als ‘cour des monnaies’. De auteur bevestigt dat dit systeem van generaalmeeesters van de Munten in de Bourgondische en Habsburgse Nederlanden naar Frans voorbeeld is overgenomen.⁴²⁷ Met het wegvallen van het centrale gezag in 1581 houdt ook het centrale toezicht over het muntwezen op. De Staten-Generaal, die in deze tijd van overgang meermalen oorspronkelijk centrale functies naar zich toetrekken, besluiten in hun vergadering van 8 juli 1586 Leicester een voordracht aan te bieden van zes personen, waaruit hij drie of vier generaals van de Munten kan kiezen. De dag erop worden inderdaad zes kandidaten voorgedragen en tevens drie kandidaten voor de functie van essayeur-generaal. Het betreft Jacob van Sloten (generaal van de munten in Gelderland), Cornelis de Vries (tresorier van Dordrecht), Rochus Grijp (generaal van de munten in Holland), Jeronimus Bruijnseels (voorheen Muntmeester van Zeeland), Hendrik van Nispen (buitengewoon Muntgeneraal in Holland) en Hendrik van Zuijlen (idem in Utrecht) voor de functie van generaalmeeester en Jacob Foeck, Willem van Vierssen en Hendrik Barentsz. voor die van essayeur-generaal. De stempelsnijder van de Hollandse Munt te Dordrecht, Gerard Bijlaer, wordt naar voren geschoven als ijzersnijder-generaal. Van Sloten, Grijp, Van Zuijlen en Bruijnseels worden op 11 juli 1586 door de Raad van State benoemd tot generaals van de Munten in respectievelijk Gelderland, Holland, Utrecht en Zeeland. De essayeur van de Utrechtse Munt Jacob Foeck wordt voorgedragen als essayeur-generaal, maar weigert deze functie aan te nemen. In deze functie wordt

⁴²⁶ Spufford, *The general officers of the Burgundian mints in the Netherlands in the fifteenth century*, 239-259.

⁴²⁷ Fockema Andreae, *De Nederlandse Staat onder de Republiek*, 23-24.

eerst de Dordtenaar Rogier Quirinen benoemd, maar binnen een jaar is zijn stadsgenoot Pieter Gerritsz. Dou actief als essayeur-generaal.⁴²⁸ De standplaats van deze generaliteitsfunctie komt met deze twee benoemingen in Dordrecht te liggen. Gerard van Bijlaer wordt stempelsnijder-generaal.⁴²⁹ Deze benoemingen kunnen worden gezien als heroprichting van het College van raden en generaalmeeesters van de Munten. Met de aanstelling door de generaalmeeesters van Lenaert van Gere, voormalig ijkmeester-generaal van de zeventien Nederlanden te Antwerpen, in dezelfde functie maar dan voor de noordelijke gewesten met als standplaats Amsterdam, is het centrale toezicht op het muntwezen geheel hersteld.⁴³⁰

Het College van raden en generaalmeeesters functioneert in de beginjaren met vier onafhankelijk van elkaar opererende generaalmeeesters. Op basis van een besluit van de Staten-Generaal van 30 mei 1587 mogen de generaalmeeesters hun werkzaamheden uitvoeren in hun woonplaats en is er dus nog geen sprake van een Generaliteits Muntkamer. Bij hetzelfde besluit wordt bepaald dat de generaalmeeesters 120 zilveren realen of wel *f* 300: - per jaar aan traktement zullen ontvangen en nog eens *f* 3: - per dag plus de kosten voor transport per schuit of wagen voor activiteiten die zij buiten hun woonplaats moeten verrichten. In het slot van deze resolutie bepalen de Staten-Generaal dat bij het overlijden van een de vier generaals deze niet zal worden opgevolgd. Het College wordt dus teruggebracht tot drie leden.⁴³¹ De generaalmeeesters worden benoemd uit de bestuurders van de verschillende gewesten.

Bijlsma wijst op de ‘strijd’ die in 1593 ontstaat bij het kort na elkaar overlijden van de generaalmeeesters Van Sloten en Grijp. De vertegenwoordigers van Holland voeren bij de discussie over de opvolging in 1593-1594 aan dat de Geldersman Van Sloten eerder is overleden dan de Hollander Grijp. De Gelderse rechten op benoeming van een nieuwe generaalmeeester zijn daardoor komen te vervallen. Bovendien voeren de Hollanders aan dat de ‘meeste verhandelinge van penningen in Hollant jegenwoirdelycken geschiedende’. Ze vinden het van het grootste belang dat de nieuwe generaalmeeester door het gewest Holland wordt benoemd en dat die nieuw benoemde generaalmeeester ‘tot verhoedinge van meerder verloop in ’t stuck van de munte’ in (een van de ‘principaelste steden’) Amsterdam gevestigd is. De al eerder genomineerde Hendrik van Nispen, poorter van Dordrecht, wordt uiteindelijk benoemd.⁴³² De nieuwe generaalmeeesters worden vanaf dan voorgedragen door de vertegenwoordigers van de gewesten Holland, Zeeland en Utrecht in de Staten-Generaal en ook uit de schatkisten van die gewesten betaald.⁴³³ Bij beëindiging van

vervulling van de functie, door overlijden of aanvaarding van een ambt dat niet verenigbaar is met het generaalmeeesterschap, wordt doorgaans een nieuwe kandidaat uit hetzelfde gewest voorgedragen en benoemd.⁴³⁴

De al eerder ter sprake gekomen Jacob Foeck wordt in 1597 samen met Melchior Wijntgens benoemd tot raad en generaalmeeester van de Munten als opvolger van de overleden Bruijnseels.⁴³⁵ Hiermee komt het aantal generaalmeeesters weer op vier.

In 1626 en 1627 worden mr. Johan van der Wel, Jan Claes van Engelen en Adriaen Claesz. Muijt als geadjungeerde generaalmeeesters benoemd, waardoor de Generaliteits Muntkamer vanaf dan bestaat uit zes leden.⁴³⁶ Bij resolutie van 5 september 1637 besluiten de Staten-Generaal het aantal generaalmeeesters weer te laten versterven tot drie.⁴³⁷

In de Spaanse en later de Oostenrijkse Nederlanden vormen drie generaalmeeesters tot 1749 ook samen de Muntkamer.⁴³⁸

In de eerste jaren van de Republiek verschuift het beslissingsgezag van de Raad van State naar de Staten-Generaal. De Raad van State wordt een adviserend en uitvoerend orgaan met als voornaamste taken het in bedrijf houden van het militaire apparaat op het land, de opstelling van de jaarlijkse petities en ‘Staten van oorlog’ en de uitoefening – onder gezag van de Staten-Generaal – van het bestuur over de Generaliteitslanden.⁴³⁹ Op het terrein van de handhaving van de muntordonnanties is de Raad niet erg succesvol. Fontaine verhaalt in zijn dissertatie over het weinig accurate optreden van de Raad tegen de illegale muntslag te Gorinchem en Culemborg, de aanmaak van dubbele Spaanse dukaten op de Gelderse Munt te Harderwijk en die van rozenobels op de Munt van Zeeland in de jaren 1588-1590.⁴⁴⁰ Het beleid van de controle over de muntproductie wordt een zaak voor de Staten-Generaal. Zo ook de aanstelling van de nieuwe generaalmeeesters en essayeurs-generaal.⁴⁴¹

De benoeming van mr. Jacob ten Brink in 1711 verstoort wederom de traditie van benoeming uit de

t/m 1748 f. 325:15: - per jaar uitgekeerd. Mr. Govert van Slingelandt, de generaalmeeester die namens Holland is aangesteld ontvangt uit de Hollandse schatkist het traktement groot fol. 1710:14: - en jaarlijks gemiddeld fol. 605:14 aan vacatiën etc. vanwege de Hollandse ‘besoignes’ en de opening en berekening van de Hollandse en Westfriese muntbussen over de jaren 1744 t/m 1748. Ook Nicolaas van Boetzelaar wordt uit de provinciale schatkist van Holland betaald. NA 1.01.44-21 fol. 96-97v.
De in Fritschy, *Gewestelijke Financiën Overijssel* [282-284 kolom 5] onder de generale lasten genoemde jaarlijkse uitgave van *f* 1.711 voor de officieren van de Munt over de periode 1716 t/m 1792 lijkt verdacht veel op de betaling van het traktement van Jacob ten Brink en opvolgers. Nader onderzoek is hier zeker gewenst.

434 De meeste generaalmeeesters sterven in het ambt. Nicolaas van den Boetzelaar (1718-1796) geeft in 1767 zijn ambt van raad en generaalmeeester van de Munten op, omdat hij is benoemd tot ontvanger-generaal van Holland.

435 NA 1.01.02-12270 fol. 187 en 188, d.d. 5 juli 1599.

436 NA 3.01.27.01-689 fol 198-202v. Instructie voor Jan Claes van Engelen als gesubstitueerde van Gecommitteerde Raden van Holland d.d. 11 april 1626. Van Engelen legt op 3 juli 1626 de eed op deze instructie af.

437 Bijlsma, *Archief der Generaliteits Muntkamer* 32.

438 Janssens, *Het geldwezen der Oostenrijkse Nederlanden* 2. In 1749 wordt de Muntkamer opgeheven. De werkzaamheden worden door de zogenaamde Junta overgenomen.

439 Schreuder / Van Schie, *Inventaris van het archief van de Raad van State*, 8. Van Deursen, *De Raad van State en de Generaliteit*.

440 Fontaine, *De Raad van State* 277-281.

441 De eerste aanstelling van een generaalmeeester door de Staten-Generaal is die van Henric van Nispen op 1 april 1594. Dat deze aanstelling geen incident is bewijst de benoeming door diezelfde Staten-Generaal van Jacob Foeck als raad en generaalmeeester van de Munten op 5 juli 1599. Het betreft hier de Utrechter Foeck, essayeur van de Munt aldaar, die in 1586 tot essayeur-generaal is voorgedragen maar deze functie weigert te aanvaarden. Zie voor latere benoemingen van de generaalmeeesters van de Munten, essayeurs-generaal en de secretarissen van de Generaliteits Muntkamer de *Commissieboeken* van de Staten-Generaal op www.gahetna.nl/collectie/index en hoofdstuk 4.3 in het tweede deel van deze publicatie.

regenten van het gewest van de op te volgen generaalmeester. Ten Brink is afkomstig van Deventer en wordt door de Staten-Generaal uit verschillende sollicitanten gekozen en aangesteld als opvolger van de uit Zeeland afkomstige mr. Adriaan Pieterse.⁴⁴² De vertegenwoordigers van de Staten van Zeeland in de Staten-Generaal ageren daartegen. Zij wijzen op de traditie dat een van de generaalmeesters uit Zeeland komt en blijken in 1795, 84 jaar later!, nog boos te zijn over het verlies van dit ambt voor een persoon uit hun gewest. Dat zij menen recht te hebben om een van de plaatsen van generaalmeester van de Munten te vergeven, zegt iets over de verdeling van Generaliteitsambten in de tijd van de Republiek tussen de bestuurders van de verschillende gewesten.⁴⁴³

Op 11 april 1598 verzoeken de generaalmeesters de Staten-Generaal een Muntkamer in Den Haag te mogen inrichten met de voor hun werkzaamheden nodige instrumenten en ovens. Vanaf 1599 is er inderdaad sprake van een inrichting van een kamer waar de raden en generaalmeesters hun boeken, plakaten en andere papieren kunnen opslaan, waarin ook een oven voor het smelten van goud en zilver aanwezig is en waar hun andere instrumenten staan.⁴⁴⁴ Deze kamer is vanaf 1618 in Den Haag gevestigd. Uit stukken van later datum blijkt dat de Generaliteits Muntkamer zich op het Binnenhof bevindt naast het Goud- en zilversmids keurhuis.⁴⁴⁵

In 1665 zijn de houten vensters en de ramen van de Muntkamer op het Binnenhof in zo slechte staat dat Anthonij de la Porte, secretaris van de raden en generaalmeesters, de Staten van Holland verzoekt om deze te laten repareren.⁴⁴⁶ De La Porte schrijft dat zonder reparatie of vernieuwing van de vensters en ramen de Muntkamer eigenlijk niet meer gebruikt kan worden. Ook verzoekt hij de zolder van de kamer te mogen laten beschotten, want daar valt nu veel stof en ander ‘vuilicheit’ uit. Uit het archief van raden en generaalmeesters wordt niet duidelijk of deze reparaties ook daadwerkelijk zijn uitgevoerd en wie die heeft betaald.⁴⁴⁷ In mei 1696 dienen de generaalmeesters een verzoek in voor de reparatie van de voordeur en het deurkozijn van de Muntkamer. Ze noemen hun eigen vertrekken ‘het gebouw van de Munte ende essayj-camer alhier in den Hage’. In hun verzoek verwijzen de generaalmeesters naar de ervaring die de raden en meesters van de rekeningen der domeinen van Holland en West-Friesland hebben gehad tijdens de opening van de derde muntbus van Mattheus Sonnemans in de maand mei van het jaar ervoor.⁴⁴⁸

Deze muntbusopening heeft plaatsgevonden in de Muntkamer. Na bijna tien maanden blijken de rekenmeesters van Holland niet te willen instemmen met het verzoek om bekostiging van deze laatste reparaties aan de Muntkamer.⁴⁴⁹ Hoe de zaak afloopt, zal onderwerp worden van een ander onderzoek.

⁴⁴² Een overzicht welk gewest de kosten voor welke raad en generaalmeester voor zijn rekening neemt wordt geboden in de opeenvolgende Ordinaris Staten van oorlog in het archief van de Generaliteits Rekenkamer. Voor deze studie zijn die over de jaren 1695 tot en met 1785 bekeken. NA 1.01.43-1290 t/m 1406.

⁴⁴³ NA 1.01.03-3862, fol. 748. Resolutie Staten-Generaal 18 mei 1795.

⁴⁴⁴ NA 1.01.44-1 fol. 96v-97r + 118.

⁴⁴⁵ Bijlsma, *Archief der Generaliteits Muntkamer*, verwijst naar een memorie uit maart 1637.

⁴⁴⁶ Waarom De La Porte de Staten van Holland aanschrijft voor de reparatie van de Generaliteits Muntkamer en niet de Staten-Generaal, wordt nergens duidelijk.

⁴⁴⁷ NA 1.01.44-11 fol. 135v-136. Memorie aan de heren van de Grafelijkheids Rekenkamer d.d. 15 oktober 1665.

⁴⁴⁸ NA 1.01.44-15 fol. 134. Memorie van R&G aan de Grafelijkheids Rekenkamer d.d. 29 mei 1696.

⁴⁴⁹ NA 1.01.44-15 fol. 156v. Memorie aan de heren van de Reekeninge d.d. 4 maart 1697.

Afb. 21. 'Zinnebeeldige voorstelling van het Muntwezen' door Romeijn de Hooghe (1645-1708).

Collectie Rijksmuseum Amsterdam, inv. SK A-833, in bruikleen aan het Geldmuseum.

Uit de declaratie van essayeur-generaal Marcellus Emants van juni 1785 blijkt dat in de Muntkamer een schoorsteenstuk hangt, voorstellende alle activiteiten van het muntwezen. Het betreft hier zeer waarschijnlijk het schilderij van Romeijn de Hooghe (1645-1708) dat bekend staat als 'Zinnebeeldige voorstelling van het Muntwezen'.⁴⁵⁰ Volgens genoemde declaratie is het schilderij beschadigd geraakt en wordt het door de schilder Schouman voor f 6: - gerepareerd.⁴⁵¹ Het betreft hier zeer waarschijnlijk dezelfde schilder die in 1747/48 10 portretten van leden van het Serment van de Hollandse Munt te Dordrecht vervaardigt en andere aanwezige schilderijen 'ophaalt'. In 1760/1761 en 1761/1762 schildert hij nog eens 20 portretten van Sermentsleden en 'haalt' wederom de reeds aanwezige geschilderde portretten 'op'.⁴⁵²

De controle van de muntproductie via de opening van de muntbus is slechts een van de activiteiten van raden en generaalmeesters en essayeur-generaal. Hun werkzaamheden zijn af te leiden uit de

⁴⁵⁰ Catalogus schilderijen Rijksmuseum Amsterdam SK A-833. Het werk is in 1884 door het toenmalige Munt-Collegie – sinds 1851 de opvolger van het College van raden en generaalmeesters – aangeboden aan de directie van het Rijksmuseum in oprichting en enige jaren later door deze in bruikleen teruggegeven aan de directie van de Munt. Het fraaie doek staat nu al jaren in een hoek van een van de depots van het Geldmuseum.

⁴⁵¹ Het betreft hier zeer waarschijnlijk Aert Schouman (1710-1792). Zie www.rkd.nl/rkddeb.

⁴⁵² Dolk, *Het Serment* 48. De twee groepsportretten zijn voor zover bekend niet bewaard gebleven.

instructie voor de raden en generaalmeeesters en de generale registers en resolutieboeken van de Generaliteits Muntkamer. De instructie dateert uit 1535 en is ondanks pogingen tot wijziging in 1630 en 1637 tot het einde van de achttiende eeuw onveranderd gebleven.⁴⁵³ In 1535 hervormt Karel V zijn raden en generaalmeeesters van de Munten in een college en voorziet hen van een nieuwe instructie.⁴⁵⁴

Volgens de instructie die Gecommitteerde Raden van Hollands Zuiderkwartier in 1603 uitgeven aan generaalmeeester Henrick van Nispen moet de nieuwe generaalmeeester zich namens hen gedragen als hoofd en superintendent van de beide Munten in Holland en West-Friesland.⁴⁵⁵ Het is deze kwalificatie die generaalmeeesters Pieter van Beveren en Simon van der Meijden in 1630 in hun voorstel tot aanpassing van hun instructie uit 1535 voor de gehele Republiek opnemen. Hun voorstel wordt echter nooit officieel vastgesteld.⁴⁵⁶ Volgens hun zestiende eeuwse instructie zijn zij het die de Muntmeesters, waardijn, essayeurs, ijzersnijders, Muntgezellen, wisselaars, scheiders en affineurs de door de Staten-Generaal uitgevaardigde instructie overhandigen en hun de eed op de getrouwe naleving van die instructie afnemen. Polak stelt dat de generaalmeeesters hun goedkeuring moeten geven aan de door de gewesten en steden voorgedragen kandidaat-Muntmeesters, waardijns, essayeurs en stempelsnijders.⁴⁵⁷ Hij geeft met deze opmerking de generaalmeeesters waarschijnlijk te veel macht. Hun enige taak is de kandidaat-Muntmeesters namens de Staten-Generaal de eed op de juiste naleving van hun instructie af te nemen. Voor zover valt op te maken uit het archief van de Generaliteits Muntkamer oefenen zij geen invloed uit op de soms van de Generaliteitsordonnanties afwijkende afspraken die tussen de muntheer en de Muntmeester worden gemaakt. Hun goedkeuring mogen de generaalmeeesters in ieder geval wel geven betreffende de kandidaat-essayeurs. Onder leiding van de essayeur-generaal en ten overstaan van de generaalmeeesters moeten de kandidaat-essayeurs een examen afleggen waarin zij laten zien bedreven te zijn in het uitvoeren van de gehalteproeven op goud en zilver en tevens aantonen voldoende op de hoogte te zijn van de inhoud van de geldende Muntordonnanties. Maar zelfs bij een negatieve uitkomst van dit examen hebben de generaalmeeesters niet de macht om een aanstelling tegen te houden.⁴⁵⁸

De generaalmeeesters dienen tenminste tweemaal per jaar, of als daar reden toe is meer malen, de Munthuizen te bezoeken en te controleren of men zich aan de regels houdt. Zij moeten nauwkeurig toezicht houden op de kwantiteit en de kwaliteit van de productie van de Munt. Die nauwkeurigheid wordt in de instructie vastgelegd op 1/16 van een grein (0,0002) in het gehalte en 1/8 van een aas (0,006 gram) in het gewicht van goud en zilver. Of die nauwkeurigheid in gehalte en gewicht in die tijd werkelijk per muntstuk gemeten kan worden, valt zeer te betwijfelen.⁴⁵⁹ Voor wegingen van

grotere hoeveelheden munten tegelijk brengt de essayeur-generaal bij een opening van de muntbus een – waarschijnlijk geijkte – weegschaal met grote weegcapaciteit mee. In de serie reisverslagen van de essayeurs-generaal wordt verschillende keren melding gemaakt van de ‘oprichting van de standaard’. Uit de reeks declaraties van essayeurs-generaal Emants en Poelman blijkt dat de verguld koperen schalen van de grote weegschaal in 1790 zodanige barsten hebben dat deze gerepareerd moeten worden. Aan Jan Regtering wordt op 19 april *f* 36:14: 0 betaald voor de kundige en vooral ‘onsigtbaare wijze’ waarop hij deze reparatie heeft uitgevoerd.⁴⁶⁰

In hun correspondentie met de weduwe van de in hun ogen onbetrouwbare Muntmeester David Hagenet noemen de raden en generaalmeeesters zichzelf ‘Muntsverstandigen’ en de enigen die de opening, examinatie, essayering en berekening van de sleischat mogen uitvoeren.⁴⁶¹ Volgens hun instructie dienen de generaalmeeesters ook toezicht te houden op het werk van de goud- en zilversmeden. Op basis van de resolutie van de Staten van Holland van 2 mei 1663 schrijven zij in de achttiende eeuw jaarlijks het nieuw verkozen bestuur van het gilde van de goud- en zilversmeden in de steden van Holland en West-Friesland een brief, waarin zij hen vermanen zich te gedragen volgens de regels gesteld in het Plakkaat van de Staten van Holland van 3 december 1661. Deze regels houden onder andere in dat de keurmeesters van het gilde voldoende zilveren stalen en gouden naalden in bezit hebben, om het door hun gildenbroeders geproduceerde werk te kunnen controleren.

Zij moeten ook toezien dat de verplichte keurtekens op het goud- en zilverwerk goed zichtbaar zijn. De generaalmeeesters noteren in hun archief de jaarletters die door de gilden worden gebruikt. Zoals uit de jaarlijkse declaratie van de essayeur-generaal aan de Staten van Holland blijkt, voert de essayeur-generaal de meeste van bovengenoemde werkzaamheden van toezicht op de goud- en zilversmeden uit. De zilveren stalen en de gouden naalden, waarmee de keurmeesters van de goud- en zilversmedengilden het gehalte van de producten van hun leden kunnen toetsen, worden vervaardigd onder zijn directie.

Uit hun ‘Generale Registers’ blijkt duidelijk dat de generaalmeeesters en ook de essayeur-generaal veel aandacht besteden aan het toezicht op de goud- en zilversmeden in de steden van Holland en West-Friesland.⁴⁶² De essayeur-generaal zelf of een van zijn contactpersonen koopt met regelmaat werk van lokale goud- en zilversmeden op, brengt dat naar de Muntkamer voor onderzoek of het gehalte en de verkoopprijs in overeenstemming zijn met de in het werk aangebrachte keurtekens en rapporteert daarover aan raden en generaalmeeesters. Wanneer de uitkomst is dat tegen de regels is geproduceerd en wordt aangeboden, te licht van gewicht, te laag van gehalte is of verhoudingsgewijs te hoog in prijs, dan wordt contact opgenomen met de deken van het gilde onder welks verantwoordelijkheid het werk is gemaakt. In de reeds genoemde jaarlijkse declaraties aan de Staten van Holland en West-Friesland neemt de essayeur-generaal stevast een post van *f* 30: - : - op als

⁴⁵³ NA 3.01.14-1207 d.d. 1 mei 1535, NA 1.01.02-5724 d.d. 8 juli 1630 en NA 1.01.44-20 fol. 153v d.d. 27 mei 1637. Zie voor de transcriptie van de instructie hoofdstuk 4.1 in het deel Bronnen van deze publicatie.

⁴⁵⁴ Janssens, *Het geldwezen der Oostenrijkse Nederlanden*, 2 en noot 3 + 4. Janssens verwijst naar A. de Witte *Histoire monétaire*, III 280-281.

⁴⁵⁵ NA 3.01.27.01-689 fol. 139-144. Instructie van Gecommitteerde Raeden van de Staten van Hollandt ende Westvrieslant voor Henrick van Nispen d.d. 18 oktober 1603.

⁴⁵⁶ NA 1.01.02-5724 d.d. 8 juli 1630.

⁴⁵⁷ Polak, *Historiografie* 64- 65.

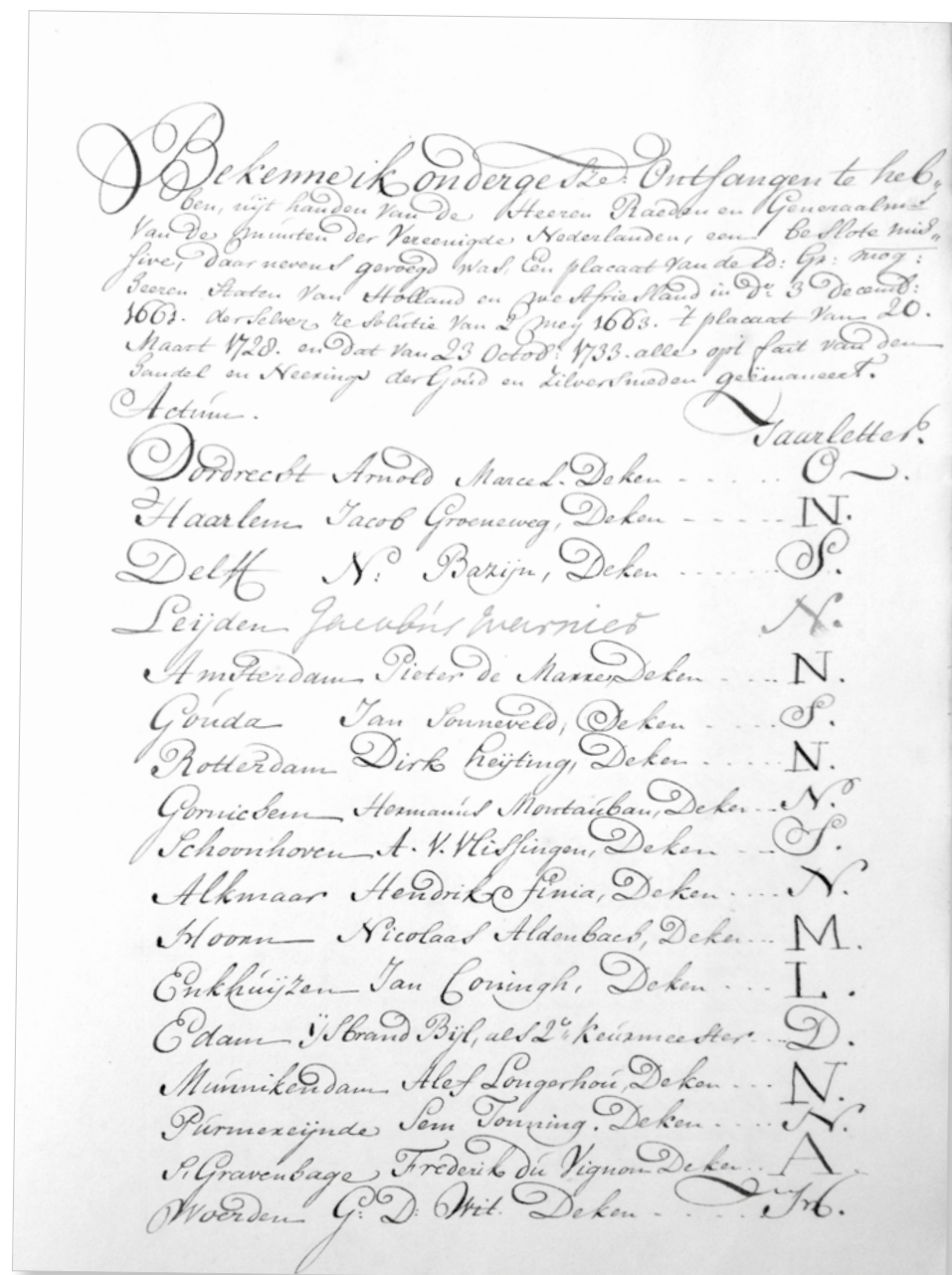
⁴⁵⁸ Scheffers, *Cornelis Aldendag*.

⁴⁵⁹ Nipper, *18 Eeuwen meten en wegen in de Nederlanden*, 44.

⁴⁶⁰ Zie de declaratie Essayeur-Generaal over 1790 (1re versie), getranscribeerd in hoofdstuk 13.11 in het deel Bronnen van deze publicatie.

⁴⁶¹ NA 1.01.44-13 fol. 262v-263. Missive R&G aan weduwe David Hagenet d.d. 22 mei 1688.

⁴⁶² Het archief van de Generaliteits Muntkamer bevat twee registers van ingekomen en uitgaande stukken betreffende de goud- en zilversmeden van Holland en West-Friesland 1700-1798. NA 1.01.44-28 en 29.

Afb. 22. De jaarletters zoals die zijn gebruikt door de goud- en zilversmedengilden in Holland en West-Friesland in 1747. NA 1.01.44-28 fol. 258v.

vergoeding voor de diensten van de personen die hij voor dit opkopen heeft ingezet. Wie dit zijn geweest, blijft onduidelijk. Het anoniem inkopen is voor het controleren van goud- en zilverwerk kennelijk noodzakelijk.

De generaalmeeesters hebben volgens het vijfde artikel van hun instructie ieder zes personen, 'luijden van eeren (...), dewelcke macht ende commissie hebben' de generaalmeeesters te informeren over misdaden tegen de muntwetgeving. Of deze gedeputeerden van de generaalmeeesters tijdens de Republiek ook nog actief zijn geweest en om welke personen dit dan gaat, wordt niet duidelijk. Polak is van mening dat de instelling van deze gedeputeerden aanleiding geeft tot twee conclusies, te weten dat de generaalmeeesters decentraal werken en waarschijnlijk ook met gescheiden verantwoordelijkheden. Helaas noemt hij geen voorbeelden waarmee hij zijn conclusies kracht bij zet.⁴⁶³ Uit de voor dit onderzoek bekeken generale registers van raden en generaalmeeesters blijkt die decentrale werking, noch de gescheiden verantwoordelijkheden. Natuurlijk heeft iedere generaalmeeester zijn specialiteit en/of stokpaardje, maar om daar gescheiden verantwoordelijkheid vanaf te leiden gaat wat ver. Een eerste vluchtige inventarisatie van de verslagen van Muntvisitaties of de rapporten van de muntbusopeningen laat zien dat de generaalmeeesters indien nodig alle gewesten bezoeken. De meest voorkomende reden van afwezigheid bij de opening van een muntbus is een verplichting voortkomend uit een van de andere ambten of persoonlijke 'indispositie'.⁴⁶⁴

Als College komen de raden en generaalmeeesters in de achttiende eeuw slechts een keer in de vier maanden voltallig bijeen.⁴⁶⁵ De rest van de tijd is er één, hooguit twee, van de drie generaalmeeesters op de Muntkamer te Den Haag aanwezig. De niet in Den Haag residerende generaalmeeesters worden, indien nodig, per brief op de hoogte gesteld van de lopende zaken en antwoorden dan ook vaak per brief.

De al genoemde Fockema Andreae stelt dat de Generaliteits Muntkamer ook recht spreekt 'bij arrest in alle zaken betreffende overtreding der muntplakkaten' en dus aangemerkt moet worden als een 'soverein hof'. Voor het feit dat de meeste auteurs deze kwaliteit van de Muntkamer over het hoofd hebben gezien, geeft hij de verklaring dat de processen voor de Raad van State en normale strafrechters werden gevoerd.⁴⁶⁶ Voor de bestudeerde achttiende eeuw kan worden gesteld dat de Muntkamer geen enkele maal recht heeft gesproken, in voorkomende gevallen slechts bewijzen heeft geleverd en verder volledig afhankelijk is geweest van de reguliere instanties voor de opsporing en eventuele veroordeling van vermeende delicten op het terrein van het muntwezen. Raden en generaalmeeesters en essayeur-generaal kunnen hun controle over de muntproductie niet afdwingen. Uit de overgebleven papieren blijkt dat zij steeds dienen te worden uitgenodigd om de muntbus te komen openen en de inhoud te controleren. Op het moment dat zij bepaalde gebreken aan munten in de circulatie constateren of aangereikt krijgen kunnen zij daarvan melding maken

⁴⁶³ Polak, *Historiografie*, 78.

⁴⁶⁴ Uitzondering is generaalmeeester mr. Jacob ten Brink (1690-1757), afkomstig uit Deventer, die niet welkom is bij de opening van de Zeeuwse muntbussen. Zie bijvoorbeeld de opmerking van secretaris Van Citters in het verslag van de essayeur-generaal betreffende de opening de eerste en enige muntbus van wijlen Adolf de Groene in augustus 1717.

⁴⁶⁵ NA 1.01.44-067 fol. 16 en 103. Op 22 juli 1712 bepalen raden en generaalmeeesters voortaan half januari, half maart, en half oktober voltallig bijeen te komen. Op 22 januari 1717 wordt de dag van samenkomst veranderd in het begin van genoemde maanden.

⁴⁶⁶ Fockema Andreae, *De Nederlandse Staat onder de Republiek*, 24.

aan de muntautoriteit. Zij kunnen zelf geen proces voeren of enig ander dwangmiddel toepassen tegen de Muntmeester of zijn personeel.

Net als andere bestuursorganen in de Republiek is ook de Generaliteits Muntkamer een ‘organisatie’ waar de posities van vader op (schoon-)zoon of neef worden doorgegeven. De families Van Nispen, Boreel, Van Slingelandt en Van den Boetzelaar leveren verschillende leden van het College van raden en generaalmeeesters. De in 1601 aangestelde Pieter van Beveren wordt in 1637 opgevolgd door zijn schoonzoon mr. Jacob Nachtegael. De familie Van Nispen levert naast generaalmeeesters ook nog drie secretarissen, hoewel die functie in hun tijd nog als ‘klerk’ wordt aangeduid. De laatste telg uit dit geslacht op deze functie, mr. Johan van Nispen, wordt in 1645 bevorderd tot generaalmeeester. De familie Beelaerts van Blokland verschaft in de tweede helft van de achttiende eeuw driemaal een secretaris.⁴⁶⁷

Uit een opgave aan de Gecommitteerde Raden van Holland uit 1749 is bekend dat de generaalmeeesters Govert van Slingelandt en Nicolaas van den Boetzelaar van het gewest Holland een jaarlijks traktement ontvangen van f 1.710:14: 0, met daarboven een bedrag van ruim zeshonderd gulden aan vacatiën en emolumenten per jaar.⁴⁶⁸

Bovendien ontvangen zij jaarlijks 25 gulden 2 stuivers aan leggeld, het emolument dat aan het ambt van raad en generaalmeeester en essayeur-generaal is verbonden en dat voordien bestond uit een mark zilver. Voor de administratieve handelingen en de officiële akte moet de Muntmeester aan ieder van de generaalmeeesters en aan de essayeur-generaal per opening f 300, - aan leges betalen. Daarbovenop komt nog de standaard vergoeding voor de reis van de heren toezichthouders: voor een muntbusopening in Gelderland f 64: 0: 0, in Holland f 50: 0: 0, in West-Friesland f 36: 0: 0, in Zeeland f 50: 0: 0, in Utrecht f 32: 0: 0 en in Overijssel f 64: 0: 0. De generaalmeeesters ontvangen daarnaast nog leges voor het in eed nemen van de vier Muntofficiëren. Een Muntmeester betaalt ieder van hen f 75: -, een waardijn f 10: -, een essayeur f 10: - en een stempelsnijder f 2: -.⁴⁶⁹

De al eerder als bron genoemde ‘Staten van oorlog’ tonen dat het gewest Holland en West-Friesland de traktementen van twee van de drie generaalmeeesters, van de essayeur-generaal en van de bewaarder van de Generaliteits Muntkamer voor zijn rekening neemt. Volgens deze bron ontvangen de generaalmeeesters een traktement van f 1.200: - per jaar en voor reiskosten nog eens jaarlijks f 600: -.⁴⁷⁰ Generaalmeeester Jacob ten Brink, in 1711 aangesteld namens de Staten van Overijssel, ontvangt volgens dezelfde opgave uit de kas van Holland ook genoemde ruim zeshonderd gulden aan vacatiën en emolumenten. Zijn jaarlijks traktement van f 1.711: 0: 0 ontvangt hij uit de kas van Overijssel.⁴⁷¹ Ten Brink volgt de Zeeuwse generaalmeeester Pieter van Op en dient daarom zijn traktement betaald te

krijgen uit de Zeeuwse provinciale schatkist. Maar vanwege het ongenoegen van het Zeeuwse gewest over zijn benoeming en niet die van een Zeeuwse regent op deze plaats, wordt die betaling niet verricht. Op 6 juni 1714, bijna drie jaar na zijn aanstelling klaagt Ten Brink bij de Staten-Generaal dat hij nog steeds niets heeft ontvangen uit de Zeeuwse schatkist. Als de Zeeuwen na schriftelijk verzoek van de Staten-Generaal in november van dat jaar nog niet gereageerd hebben, stellen de Staten van Overijssel voor het traktement van de Ten Brink te voldoen. De vertegenwoordigers van Zeeland in de Staten-Generaal nemen dit voorstel mee naar hun Statenvergadering. Wanneer er na drie weken nog geen reactie uit Middelburg is ontvangen, stellen de Staten van Overijssel voor de post voor het traktement van de generaalmeeester van de Zeeuwse Staat van oorlog te halen en die op die van Overijssel te plaatsen. De Raad van State ageert hiertegen. Hij is van mening dat het ‘orde en gebruik’ is posten die reeds op de Staat van oorlog staan en niet betaald worden, doorgeschoven moeten worden naar het volgende jaar en dat de Raad en niet de Staten-Generaal beslist over het overbrengen van een post van de Staat van oorlog van het ene naar het andere gewest. De kwestie blijft lopen tot ver in 1716.⁴⁷² Uit de in het archief van de Generaliteits Rekenkamer onder de ‘overzichten van de financiën van de Unie’ overgeleverde reeks ‘ordinaris en extra ordinaris Staten van oorlog’ blijkt dat Zeeland inderdaad tot en met 1713 het traktement van generaalmeeester Pieter van Opvoert. Vanaf 1715 wordt op die van Overijssel de jaarlijkse betaling aan generaalmeeester Ten Brink opgenomen. Het traktement van Ten Brinks opvolgers Charles Bentinck en mr. Gerard Brantsen staat, vanaf respectievelijk 1758 en 1780, eveneens op de Staat van oorlog van Overijssel vermeld.⁴⁷³

De generaalmeeesters genieten evenals de lokale Muntfunctionarissen het recht op vrijstelling van belasting op bier, wijn, gemaal en ‘bestiaal’. Generaalmeeester Van Slingelandt gebruikt zijn recht tot vrijstelling van deze lokale belastingen in zijn woonplaats Dordrecht. Van den Boetzelaar maakt om niet duidelijke redenen geen gebruik van dit recht.⁴⁷⁴

Met hun inkomen zitten de generaalmeeesters net iets onder dat van de vertegenwoordigers van de gewesten in de Staten-Generaal. Gabriëls meldt dat de meeste gedeputeerden – die van Gelderland zijn echt een uitzondering – een traktement genieten van rond de f 2.000.⁴⁷⁵

Uit de voor deze studie bekeken en in het deel Bronnen van deze publicatie in transcriptie opgenomen reisverslagen van de essayeurs-generaal blijkt dat de generaalmeeesters en de essayeur-generaal zich – ondanks hun aanstelling door de Staten-Generaal – ondergeschikt dienen op te stellen tegenover de vertegenwoordigers van de muntrechthebbende. Het is een duidelijk voorbeeld dat de soevereiniteit van het muntrecht in de Republiek bij de gewesten berust.

Op locatie verzoeken de generaalmeeesters de vertegenwoordigers van de muntheer wanneer zij hun opwachting mogen maken. ‘Volgens oude etiquette’ dienen zij als eersten op de Munt aanwezig te zijn en de vertegenwoordigers bij de ingang te ontvangen en verwelkomen. Waarschijnlijk brengen zij, volgens diezelfde etiquette bij ieder die hen op hun logementsadres opzoekt, een tegenvisite.

⁴⁶⁷ Bijlsma, *Archief der Generaliteits Muntkamer*, 32-33.

⁴⁶⁸ Opgave d.d. 17 september 1749 met specificatie van inkomsten op basis van de resolutie van de Staten van Holland van 5 juli 1749; NA 3.01.05-4049. NA 1.01.44-21 fol. 96-97v.

⁴⁶⁹ NA 1.01.44-60. *Memorie van de leges die van de Muntofficianten ter Muntkamer betaalt moeten worden*. Ongedateerde aantekening van Marcellus Emants. De Muntofficiëren betalen deze bedragen aan leges ook aan de essayeur-generaal. De secretaris van de Generaliteits Muntkamer ontvangt bij het in eed nemen aan leges f 36: - van een Muntmeester, f 7: - van een waardijn, f 7: - van de essayeur en f 2: - van de stempelsnijder.

⁴⁷⁰ NA 1.01.43-1290 t/m1406. Staten van oorlog 1695 t/m 1785. Vanwege het verschil met de bedragen in de opgave uit 1749, dient ook hier nader onderzoek worden verricht naar de exacte betalingen aan de generaalmeeester en de anderen verbonden aan de Generaliteits Muntkamer.

⁴⁷¹ Fritschy, *Gewestelijke financiën ten tijde van de Republiek der Verenigde Nederlanden, Overijssel (1604-1795)* Den Haag, 1996 Tabel IV.4.2 b. Tractementen (5) officieren v an de Munt 282-284. Deze post lijkt verdacht veel op het traktement van Ten Brink. Nader onderzoek is hier zeker vereist.

⁴⁷² NA 1.01.02-3894 + 3898, d.d. 6 juni, 19 november, 7 en 14 december 1714 en 25 augustus 1716.

⁴⁷³ NA 1.01.43-1238 t/m 1406. Ordinaris en extra ordinaris Staten van oorlog 1656-1785.

⁴⁷⁴ NA 3.01.05-4049.

⁴⁷⁵ Gabriëls, *Heren als dienaren*, 342-343.

Uit de overgeleverde reisverslagen kan worden geconcludeerd dat de raden en generaalmeeesters, de essayeur-generaal en soms ook de secretaris van het college en hun knechten reizen met het beschikbaar zijnde vervoer. Genoemd worden het 'Haagsche jagt', het jacht van Gecommitteerde Raden, de landschuit naar Amsterdam, de postwagen die tussen Den Haag en Amsterdam rijdt, of een speciaal door hen gehuurde toerwagen.

Onderweg laten de heren het zich graag smaken. De baars, die in verschillende verslagen wordt genoemd als in Alphen aan de Rijn aan boord gehaald en onderweg genuttigd, wordt steeds als lekkernij beschreven.

Tenslotte kan hier worden vermeld dat de reisverslagen nieuwe gegevens opleveren over reden van productie van de reeds bekende gouden afslagen van de Hollandse dukatons en over de penningen op de opening van de muntbus te Gelderland. De generaalmeeesters, aanwezig bij de opening van de eerste muntbus van Jan Abraham Bodisco op 20 april 1790, maar ook de aanwezige leden van Gecommitteerde raden van het Zuiderkwartier, de raadpensionaris, de secretaris van Gecommitteerde raden en essayeur-generaal Marcellus Emants, zijn zoon Gerard en zijn opvolger Willem A.A. Poelman, krijgen 'volgens gebruik' een gouden afslag van de dukaton of zilveren rijder ter waarde van 12 dukaten. Deze afslag zal ongetwijfeld het jaar van productie en uitreiking dragen.

Afb. 23. Gouden afslag van de Hollandse dukaton of zilveren rijder 1790, met een waarde van 12 gouden dukaten. P&VdW Ho 45.3.

De Gelderse Muntmeester Marten Hendrik Lohse schenkt 'na[ar] gebruik op de Munte van Gelderland' ter gelegenheid van de opening van zijn eerste muntbus in maart 1787 vier gouden en negen zilveren medailles aan de generaalmeeesters, de essayeur-generaal, de secretaris van de Muntkamer en de aanwezige knechten. In de verschillende openbare numismatische collecties zijn exemplaren van deze penningen beschikbaar. Deze beschikbaarheid nu betekent dat de ontvangers de exemplaren indertijd niet hebben gezien, of nodig gehad als directe vorm van betaling voor hun levensonderhoud. Anders zouden de geschenken wel direct zijn omgesmolten tot of omgewisseld in reguliere muntstukken.

Afb. 24. Penning ter gelegenheid van de opening van de eerste muntbus van Gelderse Muntmeester Marten Hendrik Lohse in maart 1787.

De omwenteling van 1795 brengt binnen de Generaliteits Muntkamer de nodige verandering. De raden en generaalmeeesters Gerard Brantsen, Dirk van Boetzelaar van Kijfhoek en Barthoud van Slingelandt van Goidschalkoord worden per 1 mei 1795 uit hun ambt gezet en 18 dagen later opgevolgd door Ludovicus Timon de Kempnaer, Johannes Lambertus Huber en Jan Willem Simon van Haersolte. Wanneer de laatste drie heren niet lang daarna worden benoemd in de Nationale Vergadering, worden zij vervangen door Zacheus van Foreest, Johan Carel van Lichtenberg en mr. Johannes Bosscha.⁴⁷⁶ Zacheus van Foreest wordt voor het einde van de maand mei 1795 al opgevolgd door zijn oudere broer Cornelis, omdat hij wordt benoemd tot lid van het Provinciale Comité van Holland.⁴⁷⁷

De resolutie van het Intermediair Uitvoerend Bewind van 23 juni 1798 maakt een einde aan het bestaan van het College van raden en generaalmeeesters van de Munten der Verenigde Nederlanden. De taken van het College worden overgenomen door de agent van Financiën. De directie over het muntwezen wordt door de agent opgedragen aan de essayeur-generaal. In 1808 krijgt deze bij Koninklijk decreet de ambtstitel 'inspecteur en essayeur-generaal van de Munt'.⁴⁷⁸

5.2 De essayeur-generaal

De essayeur-generaal is de technisch specialist van de Generaliteits Muntkamer. Na de weigering van de essayeur van de Utrechtse Munt Jacob Foeck wordt de Dordtenaar Rogier Quirinen (Quirijn) benoemd in deze functie. Bijna een jaar later wordt hij opgevolgd door zijn stadsgenoot Pieter Gerritsz. Dou.⁴⁷⁹

⁴⁷⁶ Bijlsma, *Archief van de Generaliteits Muntkamer*, 36.

⁴⁷⁷ NA 1.01.44-76 fol. 170v. Notulen R&G d.d. 29 mei 1796.

⁴⁷⁸ Koninklijk decreet van 22 juni 1808 n° 5.

⁴⁷⁹ NA 1.01.19-6 fol. 90v. Benoeming Raad van State Pieter Gerritsz. Dou d.d. 26 augustus 1587. De benoeming van Rogier Quirinen d.d. 11 september 1586 is afgeleid uit Journaal van generaalmeeester Jacob van Sloten fol. 20. Zij valt niet te staven met de overgeleverde resolutieboeken van de Raad van State, aangezien deel 5 eindigt op 19 augustus 1586 en deel 6 begint met juni 1587. De benoeming van Dou wordt in het Journaal van Jacob van Sloten vermeld op fol. 40-41.

De eerste essayeur-generaal die in deze studie over de het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de achttiende eeuw een rol speelt, Marcellus Bruijnsteijn (1649-1708), is in Den Haag actief als goud- en zilversmid en juwelier wanneer hij in 1678 wordt benoemd tot essayeur-generaal. Hij is de opvolger van Simon Adriaenz. Rottermont (1620-1678).⁴⁸⁰ Evenals zijn voorganger bezit Bruijnsteijn ruime ervaring in de bewerking van en de handel in goud en zilver. Voor de nieuwe essayeur-generaal hoeven de generaalmeesters niet steeds een vervanger te zoeken bij de opening van de Hollandse muntbussen, zoals bij Simon Rottermont het geval is geweest. Rottermont is immers tegelijkertijd Muntmeester van de Hollandse Munt te Dordrecht en mag vanzelfsprekend niet zijn eigen productie controleren.⁴⁸¹ Bruijnsteijn vervult naast zijn essayeur-generaalschap ook andere functies. Hij is onder andere kapitein van de Schutterij 1674, Weesmeester 1677-1684 en 1698-1707, solliciteur-militair 1678 en opperfabriek (1690-1698), allemaal in Den Haag.⁴⁸² Marcellus Bruijnsteijn legt op zaterdag 7 december 1678 ten overstaan van raden en generaalmeesters van de Munten en drie gedeputeerden vanuit de Staten-Generaal het examen van essayeur af. Volgens een aantekening in het archief van griffier van de Staten-Generaal mr. Hendrik Fagel (1617-1690) heeft de kandidaat zich gedurende dit examen bekwaam getoond in het doen van de proeven van goud en zilver, blijk gegeven het ‘manuaal der assaaij instrumenten’ behoorlijk onder de knie te hebben en ervaren te zijn in de zaken die een essayeur zou kunnen tegenkomen.⁴⁸³ Bruijnsteijn staat aan het hoofd van drie generaties essayeurs-generaal. Hij is de opleider van zijn schoonzoon Johan Emants (1678-1742), de grootvader van Marcellus Emants (1706-1792) en de overgrootvader van twee adjunct essayeurs-generaals Guiliam Balthasar (1737-1805) en Gerard Emants (1744-1804).⁴⁸⁴ Uit het verzoek van Marcellus Bruijnsteijn van 1 juli 1707 aan de Staten-Generaal, om ontheven te worden uit zijn functie van essayeur-generaal en opgevolgd te worden door zijn schoonzoon Johan Emants (1678-1742), blijkt dat Emants zijn schoonvader al sinds juni 1704 in diens werkzaamheden als essayeur-generaal assisteert. Vanzelfsprekend heeft deze ondersteuning in de uitoefening van het ambt van essayeur-generaal de goedkeuring van de generaalmeesters gehad. Bruijnsteijn verzoekt om zijn ontslag vanwege zijn slechte gezondheid. Nadat de functie de gebruikelijke acht dagen vacant is gebleven, wordt Johan Emants inderdaad als essayeur-generaal aangesteld.⁴⁸⁵ Johans zoon Marcellus Emants volgt zijn vader na diens overlijden in 1742 als essayeur-generaal op. Vanaf 1763 assisteren de twee zonen van Marcellus, Guiliam Balthasar en Gerard, hun vader als tweede essayeur-generaal in de uitoefening van zijn functie.⁴⁸⁶ Zij ontvangen voor hun

werkzaamheden geen aparte door de Staten-Generaal betaalde vergoeding. Aan het einde van zijn leven sluit Marcellus Emants een contract af met mr. Willem A.A. Poelman (1759-1835), waarbij de laatste beloofd de werkzaamheden van de zittende essayeur-generaal te zullen waarnemen. Marcellus Emants blijkt wegens zijn ‘hoogen ouderdom en lichaamszwakheeden buiten staat’ zijn werkzaamheden als essayeur-generaal goed te kunnen vervullen. Poelman ontvangt volgens dit contract voor zijn assistentie tweehonderd gulden per jaar, plus honderd gulden uit de leges voortkomend uit de opening van de Hollandse muntbus. Daarboven krijgt hij de gelden komend uit de declaratie aan de Staten van Holland. Na het overlijden van Emants volgt Poelman hem op.⁴⁸⁷ De essayeur-generaal is ondergeschikt aan de raden en generaalmeesters⁴⁸⁸ en heeft als taak, tijdens de opening van de muntbus de proeven op gehalte en gewicht te verrichten.⁴⁸⁹ Daarnaast stelt hij concepten op voor door de generaalmeesters uit te brengen adviezen. Hij is voor zijn werk veel op reis. Op verzoek van de generaalmeesters onderhoudt hij nauw contact met de handelaren in goud, zilver en koper in Amsterdam. Hij informeert de generaalmeesters over zaken waarover zij een besluit moeten nemen of een advies moeten geven. Hij visiteert met regelmaat de diverse Munthuizen.⁴⁹⁰ Zoals boven vermeld krijgt hij ook met regelmaat de opdracht in de steden van het gewest Holland en West-Friesland gouden en zilveren werken op te kopen en deze ten overstaan van de generaalmeesters in de Muntkamer te controleren op het gehalte. Uit de declaraties van de essayeurs-generaal wordt duidelijk dat deze controles bij toerbeurt worden uitgevoerd. De goud- en zilversmidsgilden in Amsterdam, Dordrecht, Den Haag, Leiden en Rotterdam worden gemiddeld eens per jaar voor een inspectie bezocht. De gilden in de kleinere steden worden minder frequent gecontroleerd.⁴⁹¹ In de andere gewesten, met uitzondering van Friesland, vindt geen toezicht van bovenaf plaats op de goud- en zilversmeden. Decennia lang worden plannen besproken om die controle, net als in Holland, op te dragen aan de essayeur-generaal. Maar tot een concreet besluit komt het niet.⁴⁹² In Friesland wordt de controle op de goud- en zilversmeden uitgevoerd door de keurmeester-generaal. Genoemd kan worden Harmen Bruijnveld, meester goudsmid en keurmeester-generaal te Leeuwarden, die als zodanig wordt vermeld in de *Hypotheekboeken* van 1623.⁴⁹³ Claes Clasen Balck is actief in diezelfde functie van 1670-1694. Hij heeft te maken met knoeierijen met zilver, die pas na

⁴⁸⁰ Deze studie concentreert zich op de achttiende eeuw. Vandaar dat hier niet uitgebreid aandacht wordt besteed aan de essayeurs-generaal uit het einde van de 16de en de eerste drie kwarten van de 17de eeuw.

⁴⁸¹ Tijdens de controles van zijn eigen muntbussen wordt Simon Rottermont als essayeur-generaal vervangen door respectievelijk Willem de Man, Daniël Jaederen, essayeurs van de Wisselbank te Rotterdam, Johannes Ravens, goudsmid te Den Haag en Siewert Jansz. Out, essayeur van de Wisselbank te Amsterdam.

⁴⁸² Fölting, *De Vroedschap van 's-Gravenhage*, 172.

⁴⁸³ NA 1.10.29-1642. Essayeurs-generaal.

⁴⁸⁴ Zie voor biografische gegevens over de essayeurs-generaal Bruijnsteijn en Emants en de twee adjuncten hoofdstuk 22 in het deel Bronnen van deze publicatie.

⁴⁸⁵ NA 1.01.02-12280 fol. 259. Commissie voor mr. Johan Emants als essayeur-generaal d.d. 8 juli 1707.

⁴⁸⁶ NA 3.20.15-42B Aanstelling mr. G.B. Emants tot tweede essayeur-generaal d.d.1 maart 1763. NA 3.20.15-51 Aanstelling mr. G. Emants tot tweede essayeur-generaal d.d. 10 oktober 1781.

⁴⁸⁷ NA 1.01.44-59. Contract tussen M. Emants en W.A.A. Poelman d.d. 11 februari 1790. Zie voor de transcriptie van het contract hoofdstuk 5.3 en voor die van de declaraties aan de Staten van Holland hoofdstuk 13 van het deel Bronnen van deze publicatie.

⁴⁸⁸ NA 1.01.44-05 fol. 68. Zijn ondergeschiktheid blijkt niet alleen uit zijn instructie, maar komt onder andere ook tot uitdrukking in de beschrijving van de ontvangst van de heren van het Gelderse Hof en rekenkamer op 20 maart 1787 waarin melding gemaakt wordt van het feit dat de essayeur generaal de heren aan de deur en de generaalmeesters in de kamer ontvangen.

⁴⁸⁹ NA 1.01.44-40. Instructie voor mr. Johan Emants als essayeur-generaal d.d. 12 juli 1707. De transcriptie wordt weergegeven in hoofdstuk 5.2 van het deel Bronnen van deze publicatie.

⁴⁹⁰ NA 1.01.44-60. Uit een ongedateerde losse aantekening van de hand van Marcellus Emants, essayeur-generaal 1742-1792, blijkt dat bij deze visitaties onder andere wordt gekeken naar wat er wordt gemunt, steekproefsgewijs wordt gecontroleerd op het juiste gewicht en gehalte, of de waardijn zijn administratie op orde heeft en er door hem naar behoren wordt gebust, of de muntlonen goed worden uitbetaald en of er ook vreemde – waarschijnlijk wordt hier ‘niet-beëdigde’ bedoeld – medewerkers aan het werk zijn.

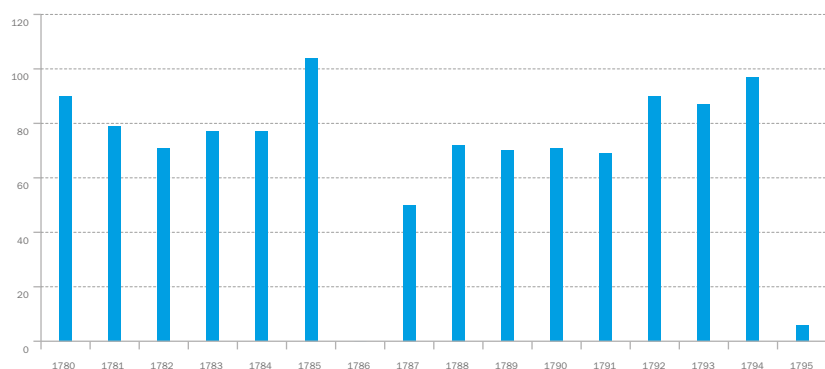
⁴⁹¹ Zie voor een overzicht van de opkopen van de gouden en zilveren werken vervaardigt in de Hollandse en Westfriese steden kadertekst 15 in dit deel van deze publicatie.

⁴⁹² Vriendelijke mededeling drs. J. Luijt Utrecht.

⁴⁹³ Historisch Centrum Leeuwarden, Stadsarchief Leeuwarden, *Hypotheekboeken* acte d.d. 12 december 1623 nr. ggo19-92.

zijn dood in zijn voordeel worden opgelost.⁴⁹⁴ Bense Looxma ontvangt in 1752 zijn commissie als keurmeester-generaal van het goud en zilver in Friesland.⁴⁹⁵ Ook voor tin is er in Friesland een keurmeester-generaal.⁴⁹⁶

Een goed overzicht van de verschillende werkzaamheden, die de essayeur-generaal voor de Staten van Holland en West-Friesland verricht, wordt verkregen uit zijn declaraties. Over de periode 1780 tot en met maart 1795 zijn deze bewaard gebleven. Het betreft hier voornamelijk activiteiten die de essayeur-generaal in opdracht of op verzoek van de Staten van Holland of hun Gecommitteerde Raden uitvoert ten behoeve van het toezicht op zowel de goud- en zilversmeden als de muntproductie. Per gewerkte dag declareert de essayeur-generaal *f* 6: -, plus de onkosten die gemaakt zijn om de werkzaamheden uit te voeren. Gemiddeld declareert hij in deze periode 79 werkdagen per jaar bij de Staten van Holland en West-Friesland.⁴⁹⁷

Grafiek 21. Het aantal door de essayeurs-generaal bij de Staten van Holland gedeclareerde werkdagen 1780-1795, op basis van de declaraties van de essayeurs-generaal (over 1786 zijn geen gegevens beschikbaar).

Uit de serie declaraties blijkt dat er geen sprake is van een vast aantal dagen per maand, noch van vast periodes in de maand of het jaar waarin bepaalde werkzaamheden moeten worden uitgevoerd. De essayeur-generaal wordt, mogelijk vanwege zijn brede netwerk, ook gevraagd om advies over of rond te zien naar een bekwame kandidaat voor de functie van Muntmeester of essayeur. Als voorbeeld kan hier gelden het verzoek van de burgemeesters van Hoorn, Enkhuizen en Medemblik aan Johan Emants na het plotselinge bedanken van Jan Knol voor een nieuwe termijn

494 Schoen, Knoeien met zilver: postuum eerherstel voor keurmeester Claes Clasen Balck (1670-1694).

495 Tresoar 318-42, Familiearchief Looxma Ypeij, nr. 5.

496 Historisch Centrum Leeuwarden, Stadsarchief Leeuwarden, Hypotheekboeken acte d.d. 10 november 1619 noemt Arent Claasz. als keurmeester generaal over 't tin over geheel Friesland.

497 De declaraties zijn in transcriptie weergegeven in hoofdstuk 13 in het deel Bronnen van deze publicatie.

als Muntmeester van West-Friesland.⁴⁹⁸ In hoeverre de essayeur-generaal Theunis Kist, de essayeur van die Munt, gestimuleerd heeft te solliciteren naar het Muntmeesterschap wordt niet duidelijk.

Als professionele activiteit van de essayeur-generaal in de achttiende eeuw kan inmiddels tevens worden genoemd het voeren van de directie over de productie en distributie van koperen duiten in Holland en West-Friesland.⁴⁹⁹ Volgens het al eerder aangehaalde overzicht uit 1749 ontvangt de essayeur-generaal voor zijn 'Generaliteits'-activiteiten vanuit de kas van Holland een vast traktement van ruim *f* 850:-. Daarboven komt jaarlijks aan vacatiën en emolumenten gemiddeld *f* 885:-. In de 'Staten van oorlog' staat het jaarlijks traktement van de essayeur-generaal vermeld voor *f* 700:- met daarboven een eveneens jaarlijkse vergoeding voor reiskosten van *f* 200:-.⁵⁰⁰ Van Marcellus Emants is bekend dat hij geen gebruik maakt van het recht op vrijdom van impost. De reden daarvan is niet duidelijk. Bekend is verder dat de essayeur-generaal voor zijn activiteiten ten behoeve van de Staten van Holland en West-Friesland in de periode 1780 tot en met 1795 jaarlijks bijna *f* 475:- declareert aan vacatiegelden. De gehele jaarlijkse declaratie van de essayeur-generaal aan de Staten van Holland en West-Friesland bedraagt gemiddeld *f* 785:-.⁵⁰¹

In het kader van de omwenteling van 1795 wordt essayeur-generaal Poelman ontslagen. In zijn plaats wordt de Haagse zilversmid Jan Pieter Beekman aangesteld.⁵⁰² Na diens overlijden op 15 februari 1803⁵⁰³ wordt Poelman weer in zijn oude functie hersteld.⁵⁰⁴

5.3 De secretaris van de Generaliteits Muntkamer

Aangezien de generaalmeesters na benoeming niet verplicht zijn zich te Den Haag te vestigen, blijkt ook de administratie – zeker in de eerste jaren – niet op één plek bewaard te worden. Bijlsma wijst al op de resolutie van de Staten-Generaal van 14 juli 1599 waarbij de generaalmeesters worden gemachtigd om van de erfgenamen van wijlen hun collegae Bruijnseels en Van Zuijlen de nog aanwezige stukken over te nemen en ten dienste van de Generaliteit te bewaren.⁵⁰⁵

Uit het verzoek van Anthonette van Rijswijk Jacobsdochter, weduwe van generaalmeester Henric van Nispen, van 1617 is bekend dat voor die tijd niemand officieel als klerk van de Generaliteits Muntkamer is aangesteld geweest. Met steun van de toenmalige generaalmeesters Van Beveren, Van der Meijden en De Berghes verzoekt zij voor haar zoon Joost om een officiële aanstelling als

498 NHAH 10-1 en -8. Notulen d.d. 13 april 1741.

499 Over de productie van duiten in Holland en West-Friesland in de achttiende eeuw, zie de hoofdstukken 9 e.v. in deze publicatie.

500 NA 1.01.43-1290 t/m 1406. Staten van oorlog 1695-1785.

501 Zie voor de declaraties van de essayeur-generaal hoofdstuk 13 van het deel Bronnen van deze publicatie.

502 Beekmans sollicitatie naar deze functie wordt in de vergadering van de Staten-Generaal van 13 mei 1795 voorgelezen. Zijn benoeming volgt net als die van de raden en generaalmeesters ook op 18 mei 1795. NA 1.01.03-3862 [Gedrukte versie] fol. 729 en 748.

503 Van Gelder meldt in zijn *Haagse zilversmeden* ten onrechte het overlijden van Beekman op 3 februari 1803. Volgens de administratie van de ontvanger van de impost op trouwen en begraven wordt er op 18 februari 1803 voor Johan Pieter Beekman, oud 46 jaar *f* 30:- betaald voor een begrafenis eerste klasse in de Grote Kerk te Den Haag. In het register van begraven van de Grote Kerk staat op 19 februari genoemd: 'Johan Pieter Beekman, oud 46 jaar, overleden aan een borstkwaal'. Gemeentearchief's-Gravenhage, DTB Kerkelijk register Grote Kerk 168.

504 Besluit Staatsbewind 25 maart 1803 n° 11.

505 Bijlsma, *Archief der Generaliteits Muntkamer*, 34-35.

klerk van de generaalmeeesters.⁵⁰⁶ Diens oudere broer Jacob wordt in 1610 genoemd als de assistent van zijn vader sinds acht jaar en ‘in alles de penne gevoerd hebbende’. Jacob heeft de eerste twee delen van het ‘Generaal Register’ van ingekomen en uitgaande stukken van de Generaliteits Muntkamer aangelegd. Hij volgt in 1617 zijn vader als generaalmeeester op. Zijn jongere broer Joost wordt de eerste officieel aangestelde klerk of secretaris van de Generaliteits Muntkamer. In 1645 wordt hij opgevolgd door zijn zoon mr. Johan van Nispen, die op zijn beurt negen jaar later wordt benoemd tot raad en generaalmeeester. Zoals de familie Van Nispen in de zeventiende eeuw een reeks van secretarissen levert, ‘grossiert’ in de achttiende eeuw de Dordtse familie Beelaerts met drie leden in uitvoenaars van dit ambt.⁵⁰⁷

Volgens het al meermalen aangehaalde overzicht uit 1749 ontvangt secretaris Hendrik van Ourijck zijn jaarlijks traktement van *f* 600: - uit de kas van Utrecht en vanuit die van Holland jaarlijks gemiddeld rond de *f* 570: - voor vacatiën en emolumenten. Uit de Staten van oorlog blijkt dat het traktement van de secretaris van de Generaliteits Muntkamer voor *f* 600: - vermeld staat op het conto van Utrecht.⁵⁰⁸ Net als essayeur-generaal Emants maakt Van Ourijck volgens genoemde opgave evenmin gebruik van zijn recht op vrijdom van impost. Ook hier is de reden daarvoor niet duidelijk. Met de omwenteling van 1795 worden de generaalmeeesters vervangen. Secretaris Paulus Adriaen Beelaerts van Blokland blijft in zijn ambt. Begin 1796 verzoekt hijzelf om zijn ontslag en wordt opgevolgd door mr. J.C. van Kretschmar.

Een officiële instructie voor de secretaris van de Generaliteits Muntkamer, waarin puntsgewijs zijn taken staan omschreven, is (nog) niet terug gevonden. Uit de resolutie van aanstelling van Johan van Nispen uit 1645 blijkt dat hij zich als secretaris geheel ten dienste moet stellen van raden en generaalmeeesters: ‘in het afschrijven, copieren, expedieren van alle ‘tgeene sij hem sullen bevelen en ordoneeren, het stuck vande Munte met den gevolge en aencleven van dien raeckende ende betreffende’. Verder wordt hem nog opgedragen alles te doen dat een ‘goed ende getrouw klerck schuldich is ende behoort te doen’.⁵⁰⁹ Dezelfde formulering wordt gebruikt bij de commissie van Anthonij de la Porte in 1654 en van mr. Jacobus van Bockhoven in 1673.⁵¹⁰ Verder blijkt dat de secretaris bij ‘indispositie’ of gewoon absentie van een of meerdere van de generaalmeeesters deze mag vervangen. Op 15 april 1734 wordt secretaris Hendrik van Ourijck zelfs gemachtigd om samen met de essayeur-generaal het examen af te nemen bij de zoon van de essayeur van de Munt van Zeeland, François Engelse. Van de kandidaat is op dat moment bekend dat hij naar Den Haag zal komen op een moment dat alle generaalmeeesters buiten de stad zijn.⁵¹¹ Eenzelfde toestemming krijgt Van Ourijck bijna drie jaar later bij het examen van Abraham Veen en drie jaar daarna bij de proef van Frederik Altena, die essayeur, scheider en affineur in Amsterdam wil worden.⁵¹² In 1742 krijgt de

secretaris de opdracht om geheel zelfstandig de Munt te Dordrecht te visiteren en aldaar de gearriveerde koperen duitplaatjes voor de VOC te controleren.⁵¹³ Met deze laatste opdracht voert hij een taak uit die, wanneer het duitplaatjes voor de Staten van Holland betreffen, doorgaans wordt opgedragen aan de essayeur-generaal en een van de generaalmeeesters samen.

5.4 De bewaarder van de Generaliteits Muntkamer

De raden en generaalmeeesters van de Munten beschikken ook nog over een bewaarder van hun kamer. Per 1 januari 1701 wordt als zodanig aangesteld Steeven la Lande. Zijn taken bestaan uit het ‘wel en behoorlijk’ bedienen van de generaalmeeesters, de Muntkamer goed schoon te houden, te zorgen dat de vuren op tijd goed branden, de essayeeroven op tijd aangestoken is, de essayeur-generaal bijstaan bij het maken van de gehalteproeven en alle andere voorkomende klusjes uitvoeren.⁵¹⁴ Een van die klusjes is het persoonlijk rondbrengen van de circulaire missive die de generaalmeeesters jaarlijks aan de dekens en keurmeesters van de goud- en zilversmeden van Holland sturen.⁵¹⁵ In hoeverre de kamerbewaarder hiervoor het gehele gewest moet doorreizen of gebruik kan maken van de vertegenwoordigers van die steden die op dat moment in Den Haag verblijven, van koeriersdiensten of andere manieren om de post voor de stedelijke goud- en zilversmidsgilden te bezorgen, blijkt niet. Voor overige klusjes moet hij elke week een keer langs de huizen of logeeraadressen van de Collegeleden gaan om te vragen of hij nog wat voor hen kan doen.⁵¹⁶ In vergelijking met de kamerbewaarders van de Staten-Generaal, die op datzelfde Binnenhof actief zijn, hebben die van de Generaliteits Muntkamer een veel eenvoudiger taak uit te oefenen.⁵¹⁷ De kamerbewaarder van de Generaliteits Muntkamer ontvangt bij aanstelling volgens de instructie van de Raad van State uit 1652 een traktement van *f* 150: - per jaar.⁵¹⁸ Om niet bekend geworden redenen bedraagt het traktement van La Lande later maar *f* 142: - per jaar. La Lande is wel de enige kamerbewaarder in de achttiende eeuw die bijna direct na zijn aanstelling een substituut krijgt toegevoegd. Het betreft ene Joost van der Meulen.⁵¹⁹ Het bedrag van het traktement van de kamerbewaarder, *f* 150: - per jaar, komt overeen met datgene dat in de ‘Staat van oorlog’ op het conto van de Staten van Holland en West-Friesland wordt geschreven.⁵²⁰ De kamerbewaarder ontvangt

⁵⁰⁶ NA 1.01.02-3176. De steun van generaalmeeester Pieter van Beveren voor de aanstelling van Joost van Nispen is opmerkelijk, aangezien hij op 19 december van het jaar daarvoor nog een verzoek doet om zijn eigen oudste zoon Cornelis, licentiaat in de rechten, in die functie benoemd te krijgen.

⁵⁰⁷ Bijlsma, *Archief der Generaliteits Muntkamer* 34-35.

⁵⁰⁸ NA 1.01.43-1290 t/m 1406. Staten van oorlog 1695 t/m1785.

⁵⁰⁹ NA 1.01.44-9 fol. 37. Commissie voor Johan van Nispen d.d. 4 augustus 1645.

⁵¹⁰ NA 1.01.44-9 80 en -12 fol. 1. Commissie voor Anthonij de la Porte d.d. 9 mei 1654 en voor mr Jacobus van Bockhoven d.d. 8 juni 1673.

⁵¹¹ NA 1.01.44-69 fol. 11v. Resolutie d.d. 15 april 1734.

⁵¹² NA 1.01.69-69 fol. 87 + 201v. Resolutie 23 februari 1737, naar aanleiding van het verzoek van B. van Marle, essayeur van de Munt van Overijssel. Idem, d.d. 15 september 1740.

⁵¹³ NA 1.01.44-69 fol. 249v + 250v. Resolutie d.d. 3 maart 1742. Uit Van Ourijcks verslag van zijn bezoek aan de Munt te Dordrecht van 14 maart, dat in de vergadering van R&G van 9 april 1742 wordt behandeld, blijkt het hier te gaan om 16 vaten met Veluwse duitplaatjes. De koperen rondellen hebben een gewicht van 79 3/8 stukken per mark (3,10 g) en zijn dus lichter dan de exemplaren bedoeld voor circulatie in de eigen provincie [zie hiervoor hoofdstuk 12 van dit deel van deze publicatie]. Wanneer de vaten elk ook 275 pond hebben gewogen, gaat het hier om een oplage van een kleinen 700.000 stuks [Scholten nr. 88]. Van Ourijck meldt verder dat men op de Munt te Dordrecht bezig is met de productie van gouden dukaten, zilveren ridders en baartjes voor de Oostindische Campagnie.

⁵¹⁴ Zie voor een transcriptie van de instructie hoofdstuk 7.1 in het deel Bronnen van deze publicatie.

⁵¹⁵ NA 1.01.44-69 fol. 183. Resolutie R&G d.d. 15 december 1739,.

⁵¹⁶ Haagse Herenboekje 1728. Generaalmeeester Jacob ten Brink logeert wanneer hij in Den Haag moet zijn in de Oude Doelen.

⁵¹⁷ Thomassen, *Lotgevallen van een duizendpoot. De Kamerbewaarder van de Staten-Generaal in de tijd van de Republiek*.

⁵¹⁸ NA 1.01.44-16 fol. 104. Commissie voor Steven la Lande d.d. 1 januari 1701. Hierin wordt verwezen naar de resolutie van de Raad van State d.d. 22 februari 1652.

⁵¹⁹ Commissie d.d.16 februari 1701, NA 1.01.44-16 fol. 112.

⁵²⁰ NA 1.01.43-1290 t/m 1406. Staten van oorlog 1695 t/m 1785.

bovenop zijn traktement een bedrag aan emolumenten, waaronder de vergoeding voor turf, brandhout en kaarsen, van ruim *f* 240: -.⁵²¹

Na ruim 52 dienstjaren verzoekt en krijgt Steeven la Lande ontslag vanwege zijn hoge ouderdom en het bemachtigen van vrije kost en inwoning in het Haagse St. Nicolaes Gasthuis.⁵²² Hij wordt opgevolgd door Jan Lagerweij en die door Willem Soutendijk.⁵²³ Van de in juli 1769 aangestelde Johannes German is de instructie bewaard gebleven.⁵²⁴

Uit een ongedateerde aantekening van essayeur-generaal Marcellus Emants (zie kadertekst 13) blijkt dat de kamerbewaarder jaarlijks ook nog andere inkomsten heeft.⁵²⁵

Kadertekst 13

Tractement van Holland	<i>f</i> 142: 0: 0
Voor het uijtbrengen der placcaten	136: 0: 0
Voor een nieuwe jaar van de Raad van State	36: 0: 0
	<i>f</i> 314: 0: 0
Verder geniet de kamerbewaarder nog voor:	
twee manden turf daags ⁵²⁶	<i>f</i> 94: 0: 0
200 stuks ijcke hout	14: 0: 0
100 lb ⁵²⁷ kaarsen	20: 0: 0
Nog van ijder heer voor nieuwaarsgeld <i>f</i> 3: -	15: 0: 0
Van ijder Hollandse Muntbus	24: 0: 0
Doorgaans een ducaat van alle Muntofficianten als haar eed doen, item van de particuliere essayeurs. ⁵²⁸	

De twee laatste posten uit het overzicht van het inkomen van de kamerbewaarder zijn vanzelfsprekend niet alle jaren even groot. Maar ze bezorgen hem toch wel een aardig extraatje. Zoals uit de verslagen van de essayeurs-generaal over de opening van de Hollandse Muntbus blijkt, wordt die Hollandse muntbus doorgaans in de Muntkamer op het Binnenhof en niet in de Munt te Dordrecht geopend.⁵²⁹ Aan die opening, examinatie en berekening van de Hollandse Muntbus heeft de kamerbewaarder dan ook extra werk. Over de hele achttiende eeuw, feitelijk tot en met april 1798, betreft het hier 41 openingen.⁵³⁰ Hoe groot precies het aantal officieren van de Munt is geweest dat in diezelfde periode zijn eed komt doen en dus hoe groot precies het extra inkomen is geweest dat de kamerbewaarder daaruit heeft ontvangen, valt minder gemakkelijk te bepalen.⁵³¹

521 NA 3.01.05-4049.

522 NA 1.01.44-7 fol. 116v. Resolutie raden en generaalmeeesters d.d. 16 februari 1753. De genoemde liefdadigheidsinrichting heeft gestaan aan de Haagse Warmoesmarkt en is in 1355-1356 gesticht op kosten van graaf Willem V. Het was bestemd om zieken te verzorgen, maar ook oude of zwakke onvermogenende personen een onderdak te bieden. Voormalige beambten van het hof, of later van de Staten-Generaal of aanverwante instellingen zoals de Generaliteits Muntkamer. Het gasthuis beschikte over een speciale zaal waar bedelaars en armen van buiten de stad een dag en een nacht mochten verblijven. Om aan inkomsten te komen is het Gasthuis onder andere begiftigd met de inkomsten uit de Waag en uit de verhuur van plaatsen in de Haagse Lakenhal. Zie: Scheltema Het St. Nicolaas-gasthuis te 's-Gravenhage, in: *De Opmerker* 40 nr. 12 pag 91-92. Engels, Haagse gasthuizen door de eeuwen heen.

523 NA 1.01.44-71 fol. 116v-117 en -60. Commissie d.d. 16 februari 1753 en 13 november 1763.

524 NA 1.01.44-25 fol. 289-290. Commissie en instructie d.d. 10 juli 1769. Zie hoofdstuk 7 van het deel Bronnen van deze studie.

525 NA 1.01.44-60. Camerbewaarders van de Muntkamer, ongedateerde aantekening.

526 Voor elke dag dat er in de Muntkamer geëssayeerd wordt bedraagt zijn vergoeding de tegenwaarde van drie in plaats van twee manden turf.

527 Afkorting voor libra = pond.

528 Over de particuliere essayeurs, die ook onder het toezicht van de raden en generaalmeeesters stonden, maar niet aan een Munt zijn verbonden, zal in een ander verband nog eens worden worden geschreven.

529 De verslagen zijn opgenomen in hoofdstuk 12 van het deel Bronnen van deze publicatie.

530 Zie Polak, *Historiografie*, deel II bron nrs 120-160.

531 In het reeds aangekondigde nader onderzoek naar de Generaliteits Muntkamer, zal nader op dit onderwerp worden ingegaan.